

Samen werken aan water in Zuid-Afrika

Samenwerken lijkt een lastige (bestuurlijke) opgave voor waterbeheerders, maar we doen het alle dagen en dat al vanaf de 12e eeuw. De oudste vorm van samenwerken aan water vinden we rondom Utrecht (1122), waar 20 buurtschappen samenwerkten aan de afdamming van de Kromme Rijn onder Wijk bij Duurstede. Met name in het westen van Nederland zijn veel van deze samenwerkingsverbanden opgericht. De ontginning van land zorgde voor een grotere behoefte aan afvoer van water.

In eerste instantie waren de waterbouwkundige werken een dorpsaangelegenheid, maar na verloop van tijd werkten lang niet alle dorpsbewoners meer op eigen land, waardoor belangen verschoven. Samenwerkingsverbanden behartigden de gemeenschappelijke waterbelangen en het ontstaan van de eerste waterschappen was een feit, veelal in de veengebieden in het westen en noorden van Nederland (Hoogheemraadschap van Rijnland als eerste in 1255). De aanleg van de Maasdijk door het opgerichte Hoogheemraadschap van Delfland en ontbossing in bovenstroomse gebieden (Duitsland) leidde tot een vergrote waterafvoer van de rivieren en daarmee tot problemen, waardoor ook in het rivierengebied waterschappen werden opgericht.

Door verdere inpoldering werden steeds meer bewoners gedwongen gezamenlijk water buiten te houden. De waterschappen coördineren deze samenwerking en zorgen voor een gelijkwaardige bescherming tegen het water, maar dit alles wel vanuit een aanpak van onderaf.

Zuid-Afrika

Hoe anders is dat in een land als Zuid-Afrika. Ook daar bestaan grote waterproblemen.

Steden hebben met grote regelmaat te kampen met extreem lange perioden van droogte en daardoor watertekorten. Ook boeren zien door het tekort aan water oogsten mislukken of de verwachte productie reduceren. Daarnaast degraderen rivieren steeds verder door verouderde inzichten in land- en watermanagement waardoor aanpassingen in de waterloop ter bescherming van landbouwgrond of voor bijvoorbeeld het bevorderen van de afvoersnelheid niet goed worden doordacht en benedenstroomse watervoorziening verder onder druk komen te staan.

De Zuid-Afrikaanse waterwet uit 1998, één van de beste wereldwijd, voorziet in de aanpak van deze problemen. Door de omvang van het land en de centrale (zwakke/nog niet volwassen) aansturing vindt verbetering echter nauwelijks plaats. Wetgeving en uitvoering/handhaving sluiten niet op elkaar aan. In totaal zijn nu twee Catchment Management Agencies (CMA) opgericht die, gedecentraliseerd, de waterbelangen van een regio moeten behartigen. De intentie van de het Zuid-Afrikaanse ministerie van Waterzaken is om negen CMA's in heel Zuid-Afrika op te richten. De CMA's zijn wat oppervlakte betreft gigantisch in vergelijking met de Nederlandse waterschappen. Het bijvoorbeeld controleren

en vastleggen van de oude waterrechten is door de beperkte beschikbare capaciteit en de omvang van de gebieden al een hele exercitie. De vraag is dan ook echter hoe succesvol de verdeling van water en daarmee deze aanpak gaat zijn.

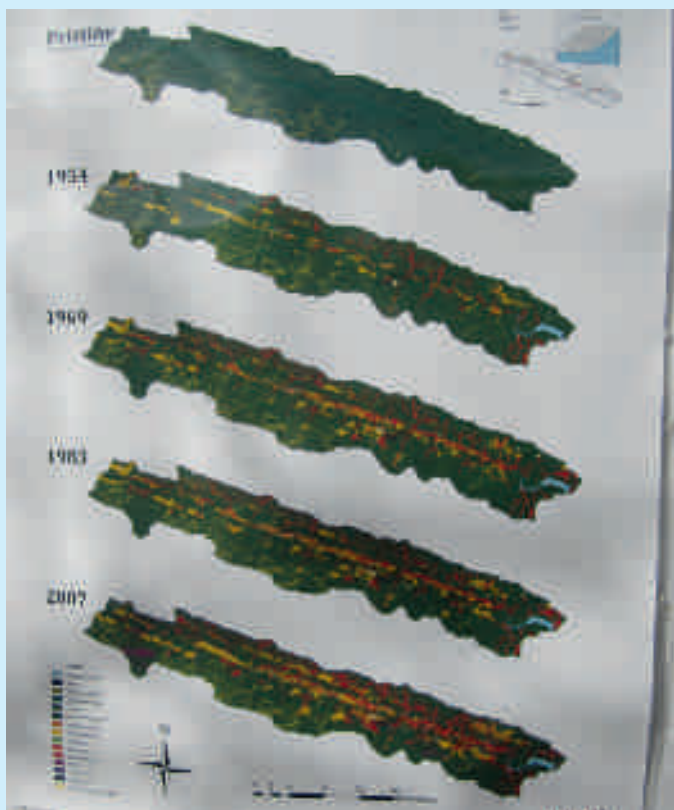
Samenwerken in een nieuw (breder) jasje

Een alternatief is, om net als in Nederland, de waterproblematiek van onderaf aan te pakken. Met een Partners voor Waterprogramma werken Aqua-Terra Nova, Living Lands, FSD en For Elements samen met lokale boeren, overheidsinstanties en natuurorganisaties samen aan duurzaam watermanagement in het bovenstroomse gebied van de Krom. 'Participation for Restoration' heeft als doel draagvlak te creëren om gezamenlijk (lokale inwoners met de overheidsinstanties) de rivier te gaan herstellen.

De Krom is een belangrijke rivier in het zuiden van Zuid-Afrika vlak bij Port Elizabeth voor zowel de landbouw als de drinkwatervoorziening van deze stad (1,5 miljoen inwoners). De primaire opzet van het project was kennis delen met de bewoners over het gebied en te kijken hoe de rivier vanuit een gezamenlijk burgerinitiatief hersteld kon worden (uiteraard met aanvullende

In dit centrum werd de conferentie gehouden. Op het plakaat informatie voor de lokale boeren over wetlands.

Overzicht van de veranderingen die in de rivier plaatsvinden in 60 jaar tijd, gemaakt op basis van luchtfoto's. Goed te zien is dat de erosie toeneemt na het aanleggen van wegen of het beschermen van landbouwgrond.

Routekaart voor drinkwateronderzoek

Hoe laat je een visie aansluiten bij de kennisbehoefte van klanten? Die vraag beantwoordde KWR Watercycle Research Institute samen met negen Nederlandse en twee Vlaamse waterbedrijven. De methode, ontwikkeld door onderzoekers van het programma Waterdistributie, is breed toepasbaar: niet alleen voor onderzoek maar bijvoorbeeld ook voor het concreet maken van strategische doelen in de bedrijfsvoering.

Binnen het bedrijfstakonderzoek (BTO) werkt KWR nauw samen met de Nederlandse en een aantal Vlaamse waterbedrijven. De BTO-programma's Waterdistributie ontwikkelt technieken, kennisregels en hulpmiddelen waarmee waterbedrijven hun leidingnetten optimaal en veilig kunnen ontwerpen, onderhouden en beheren. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in twee hoofddoelen: optimale waterkwaliteit aan de tap en optimale inzet van middelen ten behoeve van feilloze drinkwaterlevering. Het programma is ook gericht op de onderbouwing van onderhouds- en investeringsbeslissingen, om in de toekomst veilig water te kunnen blijven leveren.

Sinds 2008 bestaat een onderzoeks-draaiboek. Maar dat zorgde niet voor duidelijkheid over de relaties tussen de verschillende onderzoeken. Ook was onduidelijk waar de prioriteiten lagen. De betrokkenen zochten naar meer eenheid in de onderzoeken, een duidelijkere rode draad. Mirjam Blokker maakte namens KWR een ronde langs de waterbedrijven om de vragen die leefden, te inventariseren. Na elk gesprek maakte ze een verslag dat ze met de mensen van het volgende waterbedrijf besprak. Dat verslag bespraken de onderzoekers van het Waterdistributieprogramma met vertegenwoordigers van de waterbedrijven.

Uiteindelijk zijn vijf thema's gedefinieerd waarbinnen de geïdentificeerde kennisleemtes passen: kennis over conditie van bedrijfsmiddelen, het nemen van beheer- en saneringsbeslissingen, nieuwbouw, beheren en monitoren van waterkwaliteit. Onder elk thema zijn de onderzoeksonderwerpen geplaatst die als kennisleemtes uit de gesprekkenrondes naar voren kwamen. De waterbedrijven hebben vervolgens een rangorde aangebracht in de onderzoeks-onderwerpen binnen elk thema. Ook hebben zij aangegeven welke aspecten of accenten hun voorkeur hebben. Dat leidde tot onderzoeksideeën die zijn uitgewerkt tot projectvoorstellen voor nieuw onderzoek voor de komende jaren.

ondersteuning van de (de)centrale overheidsinstanties).

Na een eerste bijeenkomst, waarbij onder andere gebiedsexperts van de University of Stellenbosch en Kaapstad en wetland-specialist Japie Buckle waren betrokken, werd geopperd om een *catchment*-forum te beginnen om de gezamenlijke problemen over het water- en landmanagement met elkaar te bespreken. Dit forum moet de grootste gemene deler benoemen van de gezamenlijke belangen.

Aanpak

Living Lands (een Zuid-Afrikaanse ngo) en FSD zijn begonnen met het mobiliseren van de mensen op het platteland. De eerste stap was luisteren naar de intenties en de belangen van de belanghebbenden. Uit de eerste keukentafelgesprekken met de landeigenaren bleek dat rivierherstel een belangrijk onderwerp was maar niet het enige. Hoe gaan we om met de waterverdeling, genereren we kennis over ons gebied en voorkomen we overlast bij overstromingen? De landeigenaren bleken veel interesse te tonen in de oprichting van een *catchment*-forum. Deze interesse werd bevestigd door de boeren en andere landeigenaren tijdens een informatie-bijeenkomst over onder meer het ontstaan van de Nederlandse waterschappen alsmede een nabijgelegen besproeiingsraad.

Samenwerken aan water is niet vanzelfsprekend, niet in Nederland en zeker ook niet in Zuid-Afrika. Tijdens de laatste bijeenkomst gaven de boeren aan dat zij niet weten hoe hun dagelijkse manier van werken de benedenstroomse burens beïnvloeden en dat samenwerking op dit vlak zeer wenselijk was.

Voortgang

Waterzekerheid als gemeenschappelijke deler. Genoeg water voor landbouw, de stad en de natuur. Een organisatie die kennis vergaart en kennis deelt, belangen behartigt van ons allen, één vast aanspreekpunt en frequente bijeenkomsten om continuering te waarborgen. Deze uitkomst is de eerste stap naar de vormgeving van een waterforum, een groep watergebruikers, en vormt daarmee een eerste structuur die nodig is om het grotere op te richten CMA te voeden met bruikbare informatie.

De plannen voor het Partners voor Water-project (Participation for Restoration) zijn nu gewijzigd. Het herstel van de rivier wordt niet uitgevoerd, wel wordt gewerkt aan een solide samenwerking tussen overheden en boeren, waarbij kennis van universiteiten kan worden ingezet om invulling te geven aan watervraagstukken en het creëren van vertrouwen op regionale schaal.

Van onderaf samenwerken aan een gemeenschappelijk doel. In Nederland was en is dat waterveiligheid, in Zuid-Afrika waterzekerheid. Draagvlak bij de lokale bewoners en de overheidsinstantie lijkt inmiddels aanwezig. Of dit nu aan de wortels van de over het algemeen Afrikaans sprekende gemeenschap ligt, is niet te zeggen. Wel is duidelijk dat ook zij gaan samenwerken aan water, niet omdat het moet, maar vanuit de gezamenlijke noodzaak.

Bart van Eck (For Elements)
Michiel Pols (Aqua-Terra Nova)
Marijn Zwinkels (FSD)